

קריאה חופשית מתוך רשימה של ספרים

מונחים מטעם משרד החינוך*

מאת: עזרא מורד

המטרה :

מטרת עבודה זו לבדוק את שיעור הקריאה של תלמידי כיתות ז' במוסד מבוסס ובעיירת פיתוח, לזהות את הספרים הנקראים ביותר על-ידי תלמידי כיתות ז' באזור זה, לבדוק את הזיקה בין קריאה חופשית וגורמי סביבה המפורטים להלן :
מידת ההשפעה של גורמים שונים על הקריאה החופשית — מוצא האב, השכלת האב, הרגלי הקריאה של האב ; לזהות דפוסי הבחירה של ספרי הקריאה. ולזהות את הגורמים המפריעים לתלמיד לקרוא יותר ספרים.

האוכלוסיה

המדגם כלל 171 תלמידי כיתות ז' באזור כפרי בדרום הארץ. שני מוסדות חינוך ממלכתיים נבחרו לבדיקה. בי"ס אחד הוא בי"ס מקיף אזורי בישוב כפרי מבוסס (בישוב זה לומדים גם תלמידים מכפרים שהאוכלוסיה בהם נחשבת ט"ט), ובי"ס זה נבדקו 44 בנים, 56 בנות.
בי"ס שני הוא בי"ס מקיף בעיירת פיתוח — 38 בנים ו-33 בנות הלומדים בשלוש כיתות מקבילות.

הכלים :

השאלונים הכילו שני חלקים :
בחלק ראשון היו שאלות המתיחסות אל האב — השכלתו, ארץ לידתו, ומידת הקריאה שלו. השאלון הכיל גם שאלות כגון : כיצד בוחר התלמיד את הספר ? האם הוא מחליט בעצמו או נעזר בספרן, במורה בהורה וכו' מהם הגורמים המפריעים לתלמיד לקרוא יותר ספרים ? לתלמיד הוצגה רשימה שהכילה 12 פריטים כגון : העדר פנאי, העדר שקט בבית וכו', — ורשימה של 50 בטאוניס, שבועונים, ירחונים, וכו', על

---

* קטעים מתוך עבודה מורחבת שהוגשה באוניברסיטת בר-אילן.

התלמיד היה לציין, איזה מתוך רשימה זו הוא ו/או אחד מבני משפחתו קורא בקביעות או לפעמים.

חלקו השני של השאלון הכיל רשימה של 312 ספרים, שהופיעו ברשימה של ספרים מומלצים ע"י משרד החינוך והתרבות לכיתות ה'ו'ז'ח'.

רשימת הספרים נלקחה מתוך "ספרי קריאה לילדים" — מדריך וקטלוג מנומק בהוצאת "יחדיו" ומשרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית לחינוך יסודי ולהכשרת מורים, הודעה לספרי קריאה ת"א, תשל"א, עמודים 150 — 158. ליד שם הספר הופיעו שלושה קטעים קצרים שתיארו תוכנו. התוכן של כל ספר חובר ו/או תומצת במשפט אחד, על-פי המדריך לספרי הקריאה ממנו נלקחה הרשימה (עמודים 9—122 של המדריך הנזכר).

להלן דוגמה של פריט כזה :

שם הספר	תוכן הספר
אהל הדוד תום.	א. סיפור על עולה חדש מתקופת האהלים והמעברות בשנות החמישים בא"י.
	ב. בעית עבודת הכושים בארה"ב של אמריקה.
	ג. הדוד ג'מס שלקח את תום לטיול ביערות אפריקה והרפתקותיהם.
	312 הספרים המומלצים היו מסווגים על-פי הקטלוג לנושאים הבאים :
	הילד בחברתו / בעלי החיים / ספרי א"י ומידע על בנינה / היי עמים / נושאים הסטוריים / השואה / ספרי ביוגרפיה ואוטוביוגרפיה / ספרי מידע.
	התלמיד התבקש לציין אם הוא קרא ספר מסויים, וכן לסמן את המשפט המתאר את תוכן הספר. המבדק נערך בימים האחרונים של שנת הלימודים תשל"ג, והוא נותן תמונה ברורה על קריאת התלמידים באזור במשך שנות לימודיהם בכיתות ה'ו'ז'ח' היינו במשך שלוש שנות לימוד.

התוצאות :

שעור הקריאה של תלמידי כיתות ז'

א) מתוך רשימה של 312 ספרים מומלצים על-ידי משרד החינוך, לגילאי 10—14, לכיתות ה'—ח', קראו התלמידים בממוצע 22 ספרים, שהם כ-7% מכלל הספרים שברשימה שהוגשה.

ב) 80% מהתלמידים קראו פחות מ-30 ספר. מעניין לציין שכ-10% מן התלמידים קראו יותר מ-50 ספרים.

התפלגות השכיחויות של מספר הספרים שקראו התלמידים מופיעה בלוח 1.

לוח 1. מספר ספרים שקראו	אחוז התלמידים
לא קראו	2.3
1 — 10	30.1
11 — 20	28.5
21 — 30	19.3
31 — 40	10.0
41 — 50	1.2
51+	9.1
ס"ה	100.0

שיעור הקריאה לפי בתי"ס

קיימים הבדלים ניכרים בשיעור הקריאה בבתי-ספר שונים.

א) ממוצע הקריאה לתלמיד בביה"ס האזורי המבוסס הוא — 28.5, לעומת 13.8 הממוצע בביה"ס התיכון המקיף בעיירת פיתוח. תלמיד כיתה ז' בביה"ס התיכון האזורי קורא כמות כפולה של ספרים מזו של תלמיד במקיף.

ב) קיימת נטייה אצל הבנות לקריאה רבה יותר מהבנים. מתוך 30 הספרים 14 הם מקור. תחום ההתעניינות של ילדי האזור הוא בנושאים ארץ ישראליים, אך טבעי הוא שהם קוראים ספרים מתורגמים מן המפורסמים שבספרות הילדים.

הספרים הנקראים ביותר (לוח 2)

מס'	שם המחבר	שם הספר	מס' % התלמידים הקוראים שקראו את הספר
1	גור מוטה	עזית הכלבה הצנחנית	102 59.6
2	סטיבנסון רוברט לואיס	אי המטמון	90 52.2
3	נייט אריק	לסי חוזרת הביתה	89 49.8
4	סטאו ביצ'אר	אהל הדום תום	85 49.3
5	בצר עודד	הצנחנית שלא שבה	84 47.7
6	מרק טווין	תום סויאר	83 47.3
7	קרול לאיס	עליזה בארץ הפלאות	74 43.9
8	מרק טווין	היקלברי פין	67 38.9

37.1	64	שרה גיבורת נילי	עומר דבורה	9
34.8	60	אי הילדים	לובה מירה	10
33.0	57	הבכור לבית אבי	עומר דבורה	11
32.4	56	רובינזון קרוזו	זיפו דניאל	12
30.7	53	הנסיך הקטן	אנטון דה סנט אכזופר	13
30.1	52	טוביה החולב	שלוש עליכם	14
30.1	52	אוצר הפחה הטורקי	ביבר יהואש	15
28.6	48	אנשי בראשית	שמואלי אליעזר	16
26.1	45	הבלשים מכיתה וו	חורגין יעקב	17
25.5	44	הילדים מרחוב מאפו	נשמית שרה	18
24.9	43	הלן קלר	לורנה א' היקוק	19
24.3	42	חייו של תומס אדיסון	אייל מידובקרופט	20
24.3	42	וינסטון צ'רציל	מאלקריס אלידה סימס	21
24.3	42	הרפתקאות עמרי במקסיקו	עומר דבורה	22
24.3	42	המצחיקה עם העגילים	רוזמן יעל	23
23.2	40	צוללים קדימה	עומר דבורה	24
22.6	39	חייו של מוצרט	קאופמן הלן ל'	25
22.0	38	אבא ארץ הרגלים	ובסטר ג'ון	26
		מוכרי הסגריות מכיכר	זמיאן יוסף	27
21.4	37	שלושת הצלבים		
19.7	34	שירת רחל	רחל	28
19.7	34	עלילות הבארון מינכהויזן	בירגר אבגוסט גוטפר	29
19.7	34	דפי תמר	עומר דבורה	30

יש לציין שרשימה זו מכילה את הספרים הפופולאריים מתוך הרשימה המומ-
לצת ואינה משקפת את העדפותיהם של התלמידים.

הזיקה בין הקריאה החופשית לבין משתנים המאפיינים את האב :

קיימת זיקה בין ארץ מוצא ההורים וקריאת ספרים אצל ילדים. אלה שאבותיהם נולדו בישראל, באירופה, או באמריקה, קוראים יותר מכמות כפולה של ספרים מזו שקוראים בנים שאבותיהם נולדו באסיה – אפריקה.
בקבוצה הראשונה קוראים בממוצע 37 ספרים ואילו בשניה רק 14.
כמו כן יש זיקה בין השכלת האב ושיעור הקריאה של הבן.
כ-54% מן האוכלוסיה אבותיהם למדו עד 6 שנות לימוד וממוצע הקריאה של בני-
הם הוא ביחס ישר לרמת השכלת האב : 10 ספרים בממוצע לבני אבות שאינם שול-
טים בקריאה, 12 ספרים בממוצע לבני אבות שלמדו עד 4 שנות-לימוד. 19 ספרים

לבני אבות שלמדו 6 שנות-לימוד. 21.6% תלמידים שאבותיהם למדו 9 שנות-לימוד — ממוצע קריאתם הוא 25 ספרים, ואילו 24.6% בניס לאבות בוגרי תיכון וגבוה — הממוצע הוא 39 ספרים. ככל שעולה השכלת האב עולה שעור הקריאה אצל בנו.

הרגלי קריאת האב

התלמידים אשר העריכו כי הוריהם אינם נוהגים לקרוא ספרים, ממוצע קריאתם הוא נמוך ומגיע רק ל-8. לעומתם, אלא שציינו כי הוריהם קוראים לעתים רחוקות הגיעו לממוצע של 23. ואילו התלמידים שציינו כי הוריהם קוראים לעתים קרר בות ובתמידות — ממוצע קריאתם גבוה ומגיע ל-26. קיים קשר לחיוב או לשלילה להרגלי קריאת ההורים על הילד. אך אין זה בהכרח גורם דומיננטי. נמצאו תלמידים אשר ציינו כי הוריהם לא נוהגים לקרא בכלל, ובכל זאת קריאתם כמעט סבירה.

איך בחר התלמיד את ספר הקריאה ?

80% מהתלמידים שנבדקו ציינו כי הבחירה היא עצמית. מבחינה זאת אין הבדל בין שני בתיה"ס. גורם שני בבחירת ספר הוא המלצת החברים (כ-44 אחוז מציינים זאת), 30 אחוז של התלמידים נעזרים בספרן ו-20 אחוז נעזרים בהורים ובמורים. יש לזכור שתלמיד אחד יכול היה לציין יותר ממקור אחד לסיוע בבחירת ספר. קיים הבדל בין מידת הסיוע שמקבלים תלמידים בבי"ס מבוסס בבחירת ספר לבין מידת הסיוע שמקבלים תלמידים בבי"ס בעיירות פיתוח. בקבוצה הראשונה מקבלים 48 אחוז של התלמידים סיוע מהספרן ו-25 אחוז מההורה לעומת 4 אחוז ו-8 אחוז בקבוצה שניה.

גורמים המפריעים לתלמיד לקרוא יותר ספרים לפי דעת לנבדקים :

תלמידים התבקשו לציין שני גורמים מן הרשומים כאן המפריעים להם בקריאה : העדר פנאי / רעש ילדים קטנים בבית / עבודה במשק הבית / הטלויזיה / ההא-זנה לרדיו / העדר ייעוץ / העדר פנה שקטה / אין בבית אחרים שקוראים / מת-קשה בקריאה.

מעניין לציין ש-45% של האוכלוסיה הנבדקת בביה"ס האזורי ציינו **העדר פנאי** כגורם ראשי ורק 15% של האוכלוסיה הנבדקת בביה"ס המקיף ציינו גורם מפריע זה. שכיחות הגורמים לפי סדר יורד היתה : העדר פנאי, רעש ילדים קטנים, עבודה במשק הבית, הטלויזיה.

(המשך בעמוד 49)

תוצאות משאל מוגבל זה נוטות להצביע, לפחות על כך, שכמה מן הדיעות המובעות על טיב הספרים והערכתם, מבוססות על הסתכלות מאוד מוגבלת ועל אמונות המבוססות על דיעה קדומה, יותר מאשר על מחקר נסיוני.

מחקר זה ישמש כראשיתה של חדירה עמוקה יותר אל מה שהילדים קוראים, השימוש בספריות, תפקידיהם של המורים, ההורים והספרנים (בנושא זה), וסוגי ספרי-ילדים היוצאים לאור בישראל. אפשר לומר בבטחה כי הילדים הישראלים בגילים שנסקרו כן קוראים ללא הבדל של מין והשתיכות לשכבה חברתית-כלכלית, בניגוד למה שנהוג לחשוב ובניגוד לתחרות מצד הטלביזיה והכדורגל. האתגר האמיתי הוא להביא את הספר המתאים לילד המתאים בזמן המתאים.